

# DE KRACHT VAN HET MIDDEN IN EEN GEPOLARISEERDE MAATSCHAPPIJ



De praktijk van de katholieke dialoogschool benut als vanzelfsprekend de dialoog om de kracht van het midden aan te spreken. De dialoog is de sleutel om onze school te behoeden voor de polarisering die ons samenleven kenmerkt. Het is overigens de beste aanpak om de zogenaamde radicalisering van onze leerlingen een stap voor te zijn.

## Wij en zij

Als **wij** het vandaag over radicalisering hebben, denken wij als vanzelf aan **zij**, aan moslims, aan islam, aan fundamentalisme, extremisme en terrorisme, aan jihad, salafisme en wahabisme. Radicalisering is verworden tot een uniek en hedendaags proces dat mensen automatisch en eenzijdig in verband brengen met moslims. Ze doen dat door van het begrip radicalisering een containerbegrip te maken voor van alles en nog wat. Er is geen moslim die vroeg of laat niet in die container terechtkomt, zelfs de kleuters niet.

Op die manier worden wantrouwen en angst aangewakkerd. De verschillen tussen wij en zij worden benadrukt en die polarisering bepaalt mee hoe we met elkaar omgaan. Mensen duwen andere mensen van zich af en maken de weg vrij voor nog anderen, die dankbaar gebruikmaken van de geboden ruimte om jongeren en jongvolwassenen echt te laten opschuiven in de richting van gewelddadig extremisme. Zo zorgen we er onbewust en onbedoeld mee voor dat onze grootste angsten werkelijkheid worden.

Er is geen domein in onze samenleving dat daarvoor immuun is, ook het onderwijs niet. Zwart-witdenken zit in onze genen, omdat het ons een gevoel van veiligheid biedt. Voor de eerste prehistorische mens was dat een kwestie van overleven. In een (super)diverse maatschappij in een overvolle wereld staat dat het harmonieuze samenleven in de weg.

Scholen ontsnappen dus niet. Moslimleerlingen hebben het legitieme recht om een dag vakantie op te nemen op het Offerfeest, ook als dat samenvalt met de start van het schooljaar. Toch werd directeurs die vanuit de dialoog op zoek gingen naar een oplossing daarvoor een 'gedoogbeleid voor spijbelaars' aangewreven. Toch probeerden net zij, samen met de ouders van al hun leerlingen, op 1 september te starten. Allesbehalve een gedoogbeleid dus. Voor vele moslimouders is het Offerfeest superbelangrijk maar evenzeer een goede start van het schooljaar. Wie nuancerend in het debat probeert te brengen, wordt weggezet als het 'vriendje van', alsof dat een scheldwoord is.

Is alles dan peis en vree? Neen.

Parijs, Barcelona, Brussel, Keulen, Berlijn, Londen, Nice ... De lijst is lang, té lang, het leed van onschuldige mensen onherstelbaar groot. De daders zijn bovendien vaak ontstellend jong.

We moeten - zoals steeds in de geschiedenis - geen duurzame oplossingen verwachten van wie luid roepend extreme standpunten inneemt. Het zullen niet zij zijn die ervoor zullen zorgen dat onze leefwereld verdraagzamer en veiliger wordt. Voor dat laatste zorgt het stille midden, degene die blijft kiezen voor de dialoog, degene die bereid is om eerst te luisteren zonder te oordelen. Diezelfde redenering geldt voor onze scholen. Het zijn niet de ijzervreters die zorgen voor verbinding en welbevinden, wel de stille en genuanceerde werkers in het midden. Zij verdienen onze aandacht en ondersteuning.

## Conflict en dialoog

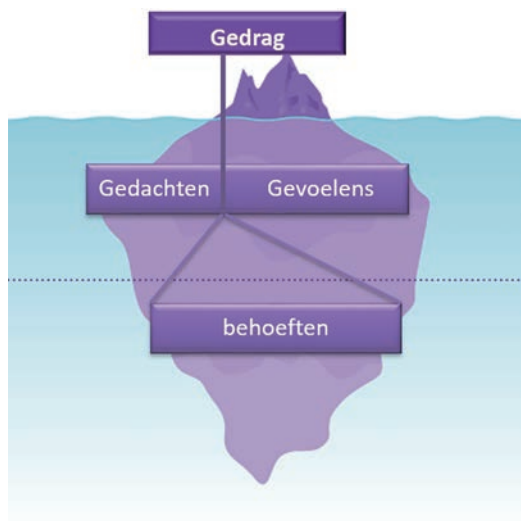
De gids die ons leidt in de gedachtegang die we willen volgen over conflict en dialoog, is Bart Brandsma<sup>1</sup>. Hij schreef het boek *Polarisatie. Inzicht in de dynamiek van het wij-zij denken*. Tegelijkertijd zit er een concretisering van de katholieke dialoogschool in: altijd weer bereid zijn om vanuit je identiteit in dialoog op zoek te gaan naar wat ons (ver)bindt.

In zijn boek stelt Bart Brandsma de vraag waarom mensen in conflict gaan en vatbaar zijn voor polarisatie. Hij onderscheidt fundamenteel twee verschillende benaderingen. De ene zegt dat conflict ontstaat door verschil. 'Mensen botsen omdat ze andere ideeën, overtuigingen, visies, belangen, gewoonten, routines, culturen of religies hebben.' Wie zo denkt, zet verschillkwesties vooraan. Het anders-zijn krijgt al onze aandacht. Dat is koren op de molen van wie graag polariseert. Het verschil is fundamenteel en moet uitgewist worden.

Een geheel andere benadering kijkt naar conflict vanuit gelijkheid. We krijgen conflicten, omdat we hetzelfde willen. Iedereen wil goed onderwijs en de daaraan verbonden kansen om op de maatschappelijke ladder zijn plaats in te nemen. Ieder- ►

een wil respect: de leraar die veel tijd en energie in de voorbereiding van een buitenschoolse uitstap steekt en de leerlinge die vraagt om haar hoofddoek te mogen dragen op die uitstap.

Wie op die manier naar conflict kijkt, zet niet het verschil voorop, maar wel de behoefte. Ook in een verbindend schoolklimaat dat vanuit herstel met leerlingen aan de slag gaat, staan behoeften centraal en niet het uiterlijke gedrag dat de leerling stelt. Onderstaand ijsbergmodel illustreert dat gedrag wordt gedragen door overtuigingen en gevoelens. De behoeften die aan de basis liggen, blijven zoals bij de ijsberg onzichtbaar onder het wateroppervlak. Het vraagt een inspanning om eraan op zoek te gaan en om je aanpak erop af te stemmen. Wat voor leerlingen geldt, geldt natuurlijk ook voor de leraren en voor iedereen die zich dagelijks inzet voor het welbevinden dat ervoor zorgt dat er op een goede manier gewerkt kan worden. Volgende uitspraak van Brandsma geldt op dezelfde manier voor de leraar als voor de leerling: "Wat we verlangen, komt niet voort uit wie we zijn, maar wie we willen zijn." (blz. 63)



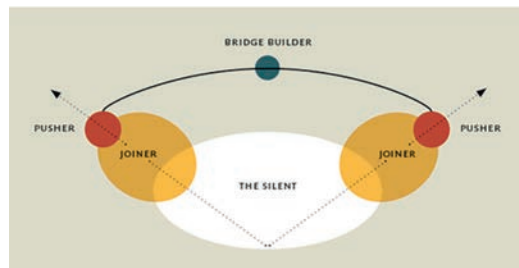
Zoals er twee manieren zijn om naar conflict te kijken, zijn er ook twee manieren om de schuld te benoemen. Iedereen die een school leidt of voor de klas staat, vindt het belangrijk dat er op een rustige, respectvolle manier gewerkt kan worden. Wie de rust verstoort, is schuldig en verdient ge-

straf te worden. Maar vaak groeit uit de schuldvraag een conflict. Wie de les verstoort, werd zelf in de rug geprikt met een passerpunt. En wie dat deed, kreeg de passer aangereikt van zijn verre buurman die wel zijn passer bij zich heeft maar niet zijn handboek ... Schuld is zelden eenduidig en de schuldvraag voedt daarom het conflict en staat werken in de weg.

**Zwart-witdenken zit in onze genen, omdat het ons een gevoel van veiligheid biedt.**

"Hoe gaan we met conflicten om?" Conflicten horen er nu eenmaal bij. Een klas waar op een rustige manier gewerkt kan worden, in een sfeer van welbevinden, is een klas die erin slaagt met de conflicten die zich sowieso voordoen, op een respectvolle manier om te gaan. De leraar die er samen met zijn of haar klas in slaagt op zo'n manier te werken, zorgt voor een duurzame oplossing. In het eerste geval daarentegen zeilen we van conflict naar schuldige en weer naar conflict. Die manier van denken zet een herstelgerichte aanpak centraal in de omgang met jongeren. De focus ligt bij herstel niet op schuld, wel op hoe alle betrokkenen samen verder kunnen.

### Waarom de weg van polarisatie niet de goede is



Polarisatie is een ongrijpbaar iets. Waar in een conflict nog min of meer duidelijk is wie dader en slachtoffer van benoembare daden zijn, is dat bij polarisatie helemaal niet zo. Polarisatie leeft in



de hoofden van mensen, het is een gedachteconstructie die inzet op verschil. Dat verschil wordt gedefinieerd in termen van goed en kwaad. Om te blijven bestaan, moet die constructie keer op keer gevoed worden met uitspraken die per definitie de onderbuik aanspreken. We zijn daar allemaal onderhevig aan. En dat betekent ook dat wij ons aan polarisatie niet kunnen onttrekken. Wij kunnen er niet naast of boven gaan staan. Wij nemen willens nillens één van de vijf rollen op die Brandsma beschrijft: 'pusher', 'joiner', 'silent', 'bridge builder', 'scape goat'.

Polarisatie begint met een pusher die een krasse uitspraak doet waarop reactie komt van de tegenpool: zwart-wit. De pusher zoekt medestanders, joiners. Die joiners haalt hij/zij uit de omvangrijke en diverse groep met stille mensen. Sommigen zullen volmondig meedoen, anderen schoorvoetend, nog anderen helemaal niet. Dan staat de bruggenbouwer op. Hij probeert beide kampen te verzoenen, maar heeft niet door dat hij juist daardoor brandstof geeft aan de pushers. Hij geeft hun een forum om hun ideeën in de verf te zetten. Naarmate de polarisatie toeneemt, stijgt de kans dat er een zwart schaap wordt gezocht. De bruggenbouwer is dan kandidaat nummer één, want hij slaagt niet in zijn opzet: bruggen bouwen en de polarisatie doen afnemen. Als de bruggenbouwer faalt, is de uiterste consequentie dat iedereen een kamp kiest, wij-zij mondt dan uit in oorlog.

Dat is tegengesteld aan wat we met de dialoog voor ogen hebben. Dat wil niet zeggen dat wie voor dialoog gaat, zijn identiteit op een zijspoor parkeert. Dat wil wel zeggen dat wie voor dialoog gaat, niet focust op verschil, maar op gemeenschappelijkheid. En gemeenschappelijkheid definiëren we vanuit behoefte.

## Verbinding en dialoog

Een katholieke dialoogschool is in haar kern een verbindende school. Die verbinding wordt keer op keer op de proef gesteld. Dat verontrust ons niet, omdat wij weten dat conflict inherent is aan het leven (op school). De kracht van de katholieke dialoogschool ligt in de manier waarop zij met conflict omgaat en erin slaagt een school te zijn

waar het welbevinden van iedereen die er over de vloer komt, een hoofdbekommernis is.

Brandsma stelt **timing** centraal in de dialoog. Conflicten hebben een eigen dynamiek. Het is belangrijk die dynamiek goed te kunnen lezen, om goed in te schatten in welke fase van het conflict wij ons bevinden en vervolgens de dialoog daarop af te stemmen. Naast de timing is het scherpstellen van de **vraag/behoefte** cruciaal. We moeten ervoor zorgen dat we niet blijven hangen in identiteit, in uiterlijke tekenen van gedrag. We moeten ons wel afvragen wat hier echt aan de orde is: "Bij conflicten is het uiteindelijk niet het verschil dat ons doet botsen. Het gaat telkens weer om het bevechten van een schaars goed. Moslims en niet-moslims botsen omdat ze van dezelfde faciliteiten gebruik willen maken, zoals studie, huisvesting, banen, zeggenschap, en in immateriële zin, erkenning, status en waardering. Deze strijd wordt omgeven door tal van discussies over identiteitsverschillen." (blz. 78). Vervolgens nodigen we de juiste **partners** aan de tafel uit.

### Ouderbetrokkenheid

De belangrijkste partner in het kader van radicalisering zijn de ouders. In een onderzoek van Micha de Winter, Marion van San en Stijn Sieckelincx lezen we echter het volgende<sup>2</sup>:

"Wat in alle gevallen – een uitzondering daar gelaten – geldt, is dat tijdens het proces van radicalisering er vanuit het ouderlijk milieu niet of nauwelijks reactie komt op het gedrag van de jongeren. Dat kan ermee te maken hebben dat ouders niet goed in de gaten hebben waar hun kinderen zich mee bezighouden. Het is inderdaad opmerkelijk dat er nogal wat jongeren zijn die vaak urenlang op internet doorbrengen, waar ze zich terugtrekken met een groep gelijkgezinden zonder dat hun ouders precies weten waar ze mee bezig zijn. Maar daarnaast zien we bij ouders die wel op de hoogte zijn, toch ook tekenen van berusting, goedkeuring of ontkenning, en we zien dat er ouders zijn die wel in de gaten hebben wat er met hun kinderen aan de hand is, maar daar niet al te zwaar

aan tillen. In ieder geval blijkt dat de meeste ouders ... weinig of niets ondernemen wanneer zij merken dat hun kinderen steeds extremere idealen beginnen te uiten."

Datzelfde is na de aanslagen in Spanje (Barcelona en Cambrills) van augustus eerder dit jaar onder de aandacht gebracht. De ouders van de plegers van de aanslagen reageerden verrast en geschokt: "Waarom hebben wij dit niet geweten?"

Dat legt een bijzonder aandachtspunt voor de scholen bloot. Hoe kunnen zij ouders betrekken? Op welke manier worden ouders en school gelijkwaardige partners die in vertrouwen met hun eigen expertise schouder aan schouder staan in de opvoeding van hun kinderen?

## Een casus uit het leven gegrepen

Polarisatie is ook in onze scholen een vaak voorkomend verschijnsel. Scholen verschillen daarin niet fundamenteel van de maatschappij. Gedrag van leerlingen wordt vaak gelinkt aan cultuur en opvoeding, aan identiteit met andere woorden. Uitspraken over gedrag zijn om die reden vaak polariserend en beginnen onveranderd met "Het zijn altijd dezelfde die ...". Dat kan naar geloven aangevuld worden met "... te laat komen, ... hun boek niet bij zich hebben, ... niet opletten, ... geen Nederlands praten, onbeleefd zijn, geen respect tonen" of erger. De pusher die deze uitspraak doet, richt zich tegen de collega die hard reageert, negeert, hem/haar van racist beschuldigt enzovoort. De pusher zoekt in de grote middengroep van de leraarskamer naar joiners: "Zeg Y, jij vindt toch ook dat het altijd dezelfde zijn die ... en dat de directie daar niks aan doet." Sommigen gaan er volop in mee. Anderen eerder schoorvoetend: "Hoewel ik het overdreven vind wat X zegt, moet ik toch toegeven dat ik het met een aantal van zijn/haar argumenten eens ben." Velen delen die mening niet, maar zij houden zich op de vlakke. De directie probeert bruggen te bouwen en belegt een personeelsvergadering om de gemoederen te bedaren en opnieuw te verbinden. De pushers zijn grote voorstanders van dit initiatief.

Nu kunnen ze voor de hele groep eens goed van leer trekken. De stille middengroep trekt met lange tanden naar het vergaderlokaal. De personeelsvergadering heeft niet het gewenste resultaat. De toespraak van de directie is niet in goede aarde gevallen, té belerend, té veel een oordeel. Een aantal leraren heeft niet het gevoel dat er echt geluisterd wordt en verlaat teleurgesteld het lokaal. De directie krijgt de rol van zwart schaap toebedeeld: zij is er niet in geslaagd om de rangen te sluiten.

## De aanpak van polarisatie

Dit kan anders. Brandsma schuift vier ijkpunten naar voren:

### *Verander van doelgroep*

Richt je aandacht niet langer op de pushers. Die zijn niet te overtuigen. Integendeel, zij richten hun aandacht op de grote stille groep en proberen zoveel mogelijk mensen naar zich toe te trekken. Richt je aandacht daarom zelf op de grote groep in de leraarskamer. Met hen kun je beleid maken en dingen veranderen. Door je te richten op de stille meerderheid, kun je ook joiners terughalen naar die grote groep.

### *Verander van onderwerp*

Dit gaat niet over verschillen in identiteit en cultuur. Dit verbergt een aantal frustraties over de gang van zaken en verwijst naar bepaalde behoeften van leraren en personeel. Ga luisteren naar de grote middengroep. Wat leeft daar? Wat zijn de behoeften? Waar komen die scherpe reacties vandaan? Misschien gaat het over veiligheid, geen les kunnen geven op bepaalde momenten, een gebrek aan respect ... Op welke manier kunnen we daarvoor aan een oplossing of een bepaalde aanpak werken? Wie is bereid daar mee zijn schouders onder te zetten?



## Verander van positie

Door dit te doen verander je ook van positie. Je verlaat de stoel van bruggenbouwer en verhuist naar het midden, naar de stille meerderheid. Die stille meerderheid heb je nodig, meer dan de schreeuwers. De positie van bruggenbouwer is verleidelijk maar gevaarlijk als je niet in je opzet slaagt. En je slaagt zelden in het opzet om pushers allerhande te verbinden.

## Verander van toon

Als je in het midden gaat staan met de bereidheid om te luisteren, creëer je een totaal andere context dan wanneer je eerder belerend ex cathedra een grote groep leraren toespreekt. Die context bepaalt mee dat de toon die je voert, totaal verschillend zal zijn.

Het is niet verwonderlijk dat polariserende uitspraken een schoolteam verzwakken. Maar ons beroep verdraagt dat soort onenigheid niet. Integendeel, we hebben in een steeds diverser wordende school iedereen nodig. Dat is de reden waarom we niet de pushers moeten honoreren, maar de mensen in het midden. Het onderwerp is niet de islam, het onderwerp is niet de Vlaamse identiteit, het onderwerp is hoe we op een gepaste manier met elkaar kunnen omgaan op school, zodat we met zijn allen ons werk kunnen doen. Wat hebben we nodig om met de nodige nuancerings in dialoog te kunnen treden?

## Katholieke dialoogschool en polarisatie

Net daarom is de katholieke dialoogschool ook zo'n grote uitdaging. Het zit in haar genen om in het midden te gaan staan en te luisteren, om vervolgens daaruit een visie te puren en die in een verhaal te gieten, om te kiezen voor dialoog,

om vanuit haar identiteit toch niet de nadruk te leggen op verschil, maar wel op verbinding. Verbinding is mild en geeft rust. Dat vraagt eerder vertrouwen dan uithoudingsvermogen.

We mogen het vele lawaai dat pushers maken vooral niet verwarren met visie. Brandsma noemt het de vluchtroute van de onmachtige. Het valt op dat de katholieke dialoogschool als een bedreiging wordt ervaren door de pushers die Vlaanderen rijk is. Zij proberen elk incident te kapitaliseren en ons uit te dagen mee te gaan in de polarisatie, het midden te verlaten en zelf ook pusher te worden en zo onszelf te verloochenen.

De kracht van het midden is de verbinding met andere levensbeschouwingen en wereldbeelden. Het hoeft in dat midden dus helemaal niet stil te zijn. Dat is wat wij de kinderen die voor onze scholen kiezen, willen meegeven: "Blijf verbonden met wie anders is." Daarom vormt de katholieke dialoogschool ook de burger en is het de beste preventie tegen radicalisering.

## Wat nu?

Misschien, beste lezer, denk je na het lezen van dit artikel dat dit allemaal wel mooi klinkt, maar hoe doe je dat? Hoe pak je dat in de dagelijkse schoolpraktijk aan? Katholiek Onderwijs Vlaanderen biedt de komende vijf jaar een aantal nascholingen aan in het kader van de katholieke dialoogschool. Die nascholingen willen de deelnemende schoolteams vormen en op weg zetten in de geschetste praktijk. We bezorgen je binnenkort meer informatie via onze nieuwsbrief en laten je dan ook weten hoe je met je school daarvoor kunt intekenen. ◀◀

Chris Wyns

Pedagogisch begeleider Dienst Lerenden

[Chris.wyns@katholiekonderwijs.vlaanderen](mailto:Chris.wyns@katholiekonderwijs.vlaanderen)

## EINDNOTEN

1. Brandsma B., *Polarisatie. Inzicht in de dynamiek van het wij-zij denken*. Media, 2016, 124 p.
2. De Winter M., van San M. en Sieckelinck S., *Idealen op drift. Boom Lemma, Den Haag, 2010, blz. 81.*